

Elemente paratextuale în discursul religios. Analiză semio-lingvistică pe un corpus de presă scrisă

Nicoleta PENEL (URSUȚU)

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

ursutnicoleta@yahoo.com

Abstract: The paper offers a semio-linguistic analysis of a corpus of religious written press taking into account the title as a paratextual element of the religious discourse.

Keywords: *semio-linguistic analysis, written press, religious discourse.*

1. Titlul – element de recunoaștere în discursul religios / presa religioasă

Presa periodică bisericească în sensul de azi al cuvântului n-a existat la noi în Evul Mediu. Începuturile presei periodice bisericești se fac abia în secolul al XVIII-lea, destul de timid totuși, pentru ca în secolul al XIX-lea să-și găsească exponenți de vază care vor pune bazele dezvoltării generoase a publicisticii românești religioase.

În timpul primului război mondial majoritatea publicațiilor bisericești și-au întrerupt apariția, pentru ca mai apoi în perioada interbelică publicistica ecleziastică românească să cunoască o dezvoltare fără precedent în toate orașele țării.

După 1989, și presa teologică românească a cunoscut o amploare deosebită. Sunt continuate publicațiile de tradiție, dar au fost înviate și unele de mult dispărute. Și parohiile mici, și obștile monahale au fii și ziare proprii, același lucru fiind realizat și de cultele neoprotestante apărute la noi în țară, ce publică materiale proprii sau traduse din teologia apuseană și sunt răspândite uneori gratuit.

Apariția și dezvoltarea, în general, reprezintă consecința firească a complexului de fenomene sociale și ideologice care au determinat evoluția și modernizarea, în forme specifice, a întregului proces de devenire culturală a mass-mediei.

Presa religioasă este o ramură a presei, care nu se bucură de un consum atât de ridicat ca presa laică deoarece materialul informațional pe care îl transmite este fie neînțeles de unii cititori, fie considerat lipsit de interes. Astfel, presa religioasă începe să câștige teren numai răspunzând cerințelor actuale ale mass-mediei românești.

Publicațiile religioase nu sunt foarte numeroase în mass-media românească, în general, presa de acest gen este sărăcăcioasă. Asemenea publicații sunt atent îngrijite și alcătuite, apărând sub îndrumarea centrelor arhiepiscopale din țară, mult mai rar decât publicațiile de alt gen.

Vom încerca, în lucrarea de față, o investigație semio-lingvistică pe un corpus de presă religioasă, oprindu-ne însă la un singur element paratextual: TITLUL.

În presa scrisă religioasă un rol foarte important alături de titlu îl joacă imaginea, care însoțește de cele mai multe ori titlurile publicațiilor sau titlurile din interiorul publicațiilor. În presa religioasă nu vom întâlni titluri șocante, care să aibă scop comercial, titlurile alese pentru publicații fiind sugestive, alese cu grijă și pline de semnificații. Apar adesea și subtitluri, alcătuite chiar din citate biblice menite să întărească caracterul profund al publicațiilor, care își întemeiază existența pe argumente biblice bine specificate.

Dincolo de titlurile acestor publicații teologice, apartenența lor la presa religioasă este puternic susținută de conținut. Materialele prezentate în revistele și ziarele religioase au un profund caracter obiectiv, sunt argumentate cu citate biblice sau păreri ale Sfinților Părinți și păstrează o strânsă legătură cu aspectele fundamentale în religie: Sfânta Tradiție și Sfânta Scriptură.

Scopul presei religioase, în general, este acela de a cultiva masele în spirit religios. Tocmai din acest motiv în publicațiile religioase nu se va scrie orice și de către oricine, articolele apărute sunt semnate de preoți, profesori sau studenți, sub o atentă îndrumare a ierarhului locului, cel care binecuvântează apariția publicației.

Un loc extrem de important în presa religioasă îl ocupă imaginea, care apare de cele mai multe ori sub formă de icoană, dar nu lipsesc nici imaginile fotografice. Icoana reprezintă mai mult decât reprezentare, mai mult decât imagine.

„Cel ce înțelege frumusețea icoanei ajunge la înțelegerea arhetipului. Iar cel ce a înțeles forma lui Hristos și-a întipărit în sine efigia ipostasului Tatălui, văzând frumusețea nenăscută în cea născută.” [Sfântul Grigorie de Nyssa, 2000: 135]

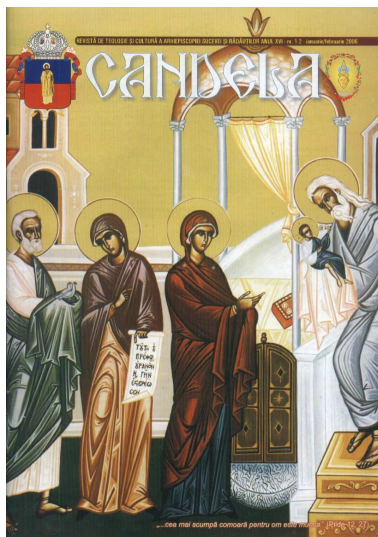
„Cum să desenezi ceea ce nu are nici măsură, nici formă? Cum să pictezi ceea ce este fără trup? Cum să dai chip la ceea ce este „Fără chip?”... Cât timp Dumnezeu este invizibil, nu face icoane... Odată ce vezi însă pe cel fără de corp devenind om, fă imaginea formei umane; când invizibilul devine vizibil întrupându-se, pictează ceea ce seamănă cu invizibili. Desenează deci pe panoul tău și propune contemplației pe cel ce acceptat să fie văzut.” [Sf. Ioan Damaschin, 2000: 147]

„Imaginea este aceea care aduce în fața ochilor mărturia lumii exterioare cu întreaga sa încărcătură emoțională. Devenită artă chiar și în urma unor calități tehnice deosebite, imaginea își sporește și își prelungește farmecul. Plăcerea provocată abia se instalează că imediat curiozitatea va căuta noi imagini iar ochiul nu va părăsi ecranul.” [Soitu, 1993: 110]

Judecând după opiniile de mai sus, iată în ce univers spectaculos ne proiectează imaginea, în general, și icoana în particular. Sperăm astfel că o investigație semio-lingvistică pe un corpus de titluri din presa religioasă, alături de imaginile ce le însoțesc, va fi un periplu printr-o lume sacră, pură și plină de învățăminte folositoare pentru suflet.

2. Analiză semio-lingvistică pe corpus

2.1. Titluri de publicații din presa scrisă

„Candela”

Revistă de teologie și cultură a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților
ANUL XVI nr. 1-2 ianuarie / februarie 2006.

Titlul acestei reviste este unul scurt, clar și precis, folosind un singur substantiv comun „candelă”, articulat hotărât cu articolul enclitic „a”. Este o publicație lunară, care apare la Suceava sub îndrumarea și binecuvântarea Înalț Preasfințitului Arhiepiscop Pimen, Titlul revistei este încadrat între două cliparturi religioase: cel din stânga îl înfățișează pe Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, simbolul spiritual și ocrotitorul Sucevei, iar cel din dreapta reprezintă o mică candelă aprinsă.

Candela reprezintă lumina învierii Mântuitorului Iisus Hristos, care radiază neîncetat cea mai mare bucurie creștină – bucuria că Hristos a înviat din morți și ne-a redat viața veșnică. Ca obiect de cult, candela este omniprezentă în biserică: pe Sfânta Masă, la proscomidiar, înaintea icoanelor de la catapeteasmă și a celorlalte icoane.

În Sfânta Scriptură există pilda celor zece fecioare din care reies și alte simboluri ale candelii: înțelepciune, credință, stare de neîncetată rugăciune. Candela nu poate fi niciodată înțeleasă ca un obiect lipsit de viață pentru că lumina ei transcende lumea materială, având rolul de a uni cerul cu pământul.

Titlul revistei „Candela” este plasat pe copertă în partea de sus, întotdeauna pe fundalul unei imagini care reprezintă o icoană. În cazul numărului 1-2 ianuarie / februarie 2006 al revistei este folosită icoana Întâmpinării Domnului, deoarece această sărbătoare se prăznuiește pe data de 2 februarie în fiecare an. Icoana îndeplinește funcția de introducere în contextul religios, comunicând despre un eveniment din trecut: întâmpinarea Domnului. Dreptul Simeon este cel care primește în brațe la templu pe Fiul lui Dumnezeu, deși era foarte înaintat în vârstă. La baza acestei minuni stă porunca divină, care prin glasul arhanghelului îi spune lui Simeon că nu va gusta moartea până nu va primi în brațele sale pe Fiul Fecioarei Maria, Iisus Hristos (el făcând parte din cei 70 de bătrâni care au tradus Sfânta Scriptură).

sus a titlului. Acest moto este luat din Sfânta Scriptură „Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți...” [Noul Testament, 1997: Matei, 9, 14]

Atât motoul, cât și titlul subliniază aceeași idee a permanentei chemări pe care Hristos ne-o adresează tuturor credincioșilor, dar în mod deosebit copiilor pentru că acestora le este întotdeauna mai ușor să se apropie de Dumnezeu, datorită purității lor sufletești.

Imaginea care însoțește titlul revistei în acest număr (nr. 153-154, noiembrie – decembrie 2005) nu este o icoană, ci un peisaj de iarnă din împrejurimile unei biserici, pe fundal, și un grup de copii colindători în prim plan. Imaginea este strâns legată de sărbătorile de iarnă, și evident, de obiceiurile care le însoțesc. Copiii poartă costume populare, tradiționale haine de sărbătoare românești, ceea ce sugerează importanța păstrării tradițiilor strămoșești și a transmiterii lor către cei mici. Grupul de colindători vestește Nașterea Domnului, atât prin cântec, cât și prin intermediul stelei pe care o duc și care are în centrul său icoana Nașterii Domnului.

2.2. Titluri din cuprinsul publicațiilor

„Sfânta Tradiție, izvor al revelației. Partea întâi *Acuzații*”, în *Candela*, nr. 1-2, ianuarie – februarie 2006.

În imaginea de mai sus observăm din nou, ca și în cazul titlurilor de publicații prezența cu preponderență a substantivelor în titlu. Acest titlul este constituit din trei substantive comune, două în nominativ (tradiție și izvor), unul în genitiv (al revelației) și un adjectiv (sfântă). Prima parte a titlului este izolată prin virgulă de cea de-a doua „izvor al revelației”, care are rol apozitiv, vine ca o explicație și o completare a primei părți.

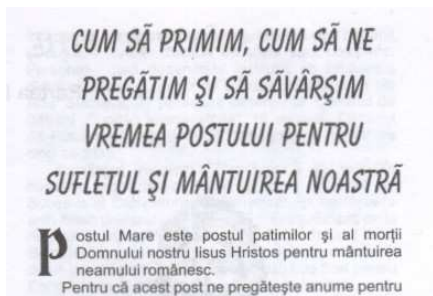
Revelația divină are la bază două izvoare: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, care sunt la fel de importante în cunoașterea lui Dumnezeu.

Sfânta Tradiție sau Predania înseamnă tot ceea ce a predat Mântuitorul prin viu grai sfinților apostoli și nu este consemnat în scris în Sfânta Scriptură: scrierile apostolilor, erugiile și sfintele taine, care nu s-au desprins dogmatic, liturgic și canonic de Biserică.

Subtitlul „Partea I „Acuzații” arată în primul rând faptul că articolul face parte dintr-un ciclu care vor apărea sub același titlu. Sfânta Tradiție este eliminată din teologia cultelor protestante care se axează numai pe Sfânta Scriptură, neluând în considerare următoarele: „... multe lucruri nu s-au scris în cartea aceasta, care dacă s-ar fi scris cu de-

amănuntul socotesc că nici lumea întreagă n-ar fi putut încăpea cărțile ce s-ar fi scris.” [Noul Testament, 1997: Marcu, 16, 16]

Titlul este însoțit de o icoană care îl înfățișează pe Sfântul Apostol Andrei, un adevărat întemeietor și păstrător al Sfintei Tradiții pe teritoriul țării noastre.

„Cum să primim, cum să ne pregătim și să săvârșim vremea postului pentru sufletul și mântuirea noastră”, în *Candela*, nr. 1-2, ianuarie – februarie 2006.

Întâlnim de această dată un titlu amplu, o structură frazeologică alcătuită din trei propoziții circumstanțiale de mod, dar din care lipsește principala. Cele trei propoziții se află în raport de coordonare, primele două prin juxtapunere, iar cea de-a doua și a treia prin conjuncția copulativă „și”. Repetiția cuvântului „cum” și a verbelor la conjunctiv întăresc ideea de explicare a modului *cum* trebuie să facem ceva; de această dată postim. Postul este un exercițiu de voință și trebuie practicat „de dorul mirelui” așa cum a îndemnat Mântuitorul pe sfinții săi apostoli și ucenici. Scopul postului este evidențiat extrem de simplu și clar în titlul acesta: „pentru sufletul și mântuirea noastră”. „Voi când postiți nu fiți triști ca fățarnicii... unge capul tău și fața ta o spală ca să nu te arăți oamenilor că postești.” (Evanghelia către Matei)

„O singură Europă – mai multe credințe”, în *Candela Moldovei*, nr. 10-11, octombrie – noiembrie, 2005.

Titlul „O singură Europă – mai multe credințe” este realizat pe două registre distincte, izolate prin cratimă și aflate într-o oarecare antiteză. Prima structură „O singură Europă” susține ideea de unitate prin existența unui singur continent cu numele Europa, iar cea de-a doua, dimpotrivă, susține ideea de pluritate prin existența unei multitudini de

credințe exprimată într-un singur loc. Imaginea fotografică care însoțește titlul îl întruchipează pe Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei vorbind pe o scară, alături o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul și foarte multe flori albe (simbolul păcii).

Precizarea de sub fotografie conține și titlul expunerii susținute de Înalț Prea Sfințitul Daniel: „Dialogul cu necredincioșii – dificultăți și speranțe”. Acest titlul subliniază importanța pe care Biserica Ortodoxă o acordă dialogului ecumenic și inter-confesional în întreaga Europă.

*Nașterea Domnului
sec. XII, Biserica "Sf. Maria", Palermo*

Bucuria Nașterii lui Hristos

**„Bucuria Nașterii lui Hristos”, în
Chemarea Credinței, nr. 153-154, noiembrie – decembrie 2005.**

Titlul „Bucuria Nașterii lui Hristos” este scurt, nominal, alcătuit din trei substantive, două comune și unul propriu (Hristos). Imaginea care însoțește titlul se află în deplină concordanță cu aceasta fiind o icoană a Nașterii Domnului. Toate cele trei cuvinte utilizate în titlu sunt încărcate de simboluri și sensibilitate, iar pe toate le putem cu ușurință lega de universul copilăriei. *Bucuria* este specifică copiilor, aceste fapte pure care nu cunosc încă căile întortocheate ale vieții, *nașterea* oricărui copil este ea însăși un prilej de mare bucurie, cu atât mai mult nașterea lui *Hristos* umple sufletele tuturor creștinilor de bucurie și le redă speranța mântuirii.

„O fereastră spre Dumnezeu”, în
Chemarea Crediței, nr. 153-154, noiembrie – decembrie 2005.

Titlul „O fereastră spre Dumnezeu” este un grup nominal constituit din două substantive „o fereastră” substantiv comun în nominativ, articulat cu articolul nehotărât euclitic „o”, „spre Dumnezeu” – substantiv propriu în acuzativ. Imaginea fotografică anexată titlului arată o icoană cu Maica Domnului și Pruncul, străjuită de un tricolor și poziționată în dreptul unei ferestre, într-o sală de clasă.

Nu putem neglija faptul că titlul este preluat dintr-o publicație pentru copii, copiii fiind chiar ei, prin puritatea și inocența lor o fereastră a lumii către Dumnezeu, în chipurile copiilor observându-se cel mai lesne chipul lui Dumnezeu în om.

3. Concluzii

Analiza acestui tip de presă ne-a permis să constatăm, în primul rând, faptul că nu am greșit inițial în împărțirea presei în două categorii: presa laică și presa religioasă. De asemenea am putut observa pe parcursul analizei noastre faptul că acest gen de presă este mult mai pretențios și mai riguros.

Ceea ce este concludent în acest gen de presă, cel religios, este faptul că, deși regăsim în paginile aparițiilor amintite sau în emisiunile radio și TV, rubrici obișnuite ca: știri, calendar, dicționar ș.a., totuși acestea nu respectă șablonul din presa laică. Informația transmisă va avea în vedere doar caracterul religios, legat de viața Bisericii.

În presa scrisă întâlnim titluri ample, ajungând chiar până la structuri frazeologice complexe. Ca parte de vorbire, substantivele sunt cele care dețin supremația, urmate de adjective în construcția oricărui tip de titlu. Verbele apar foarte rar.

Un alt aspect pe care trebuie să îl avem în vedere este atenția pe care au acordat-o imaginii ca reprezentare simbolică în presă. S-a prezentat importanța icoanei, atât ca imagine fotografică, cât și ca punte de comunicare, de asemenea s-a demonstrat faptul că atât clipartul, cât și simbolul sunt de fapt niște reprezentări iconografice specifice presei religioase.

În cazul presei scrise, cea mai spectaculoasă imagine fotografică și totodată cea mai amplă retorică cromatică ne-a oferit-o revista „Chemarea credinței”. Aceasta este o publicație pentru copii și probabil acesta este și motivul spectacolului coloristic.

BIBLIOGRAFIE

Ardeleanu, Sandra-Maria, 1995. *Repere în dinamica studiilor pe text*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A.

Bertrand, Claude-Jean (coord.), 2001. *O introducere în presa scrisă și vorbită*, Iași, Editura Polirom.

- Coman, Mihai, 1999. *Introducere în sistemul mass-media*, Iași, Editura Polirom.
- Chivu, Gheorghe, 1997. *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, București, Editura Academiei.
- Neț, Mariana, 2005. „Lingvistică generală, semiotică, mentalități”, Iași, Institutul European.
- Randall, David, 1998. „Jurnalul universal”, Iași, Editura Polirom.
- Rață, Georgeta, 1995. *Manual de stilistică*, Baia Mare, Editura Umbria.
- Răducă, V., 1998. *Ghidul creștinului ortodox de astăzi*, București, Editura Humanitas.
- Rovența-Frumușani, Daniela, 2005. *Analiza discursului*, București, Editura Tritonic.
- Stoian, Ioan, 1994. *Dicționar religios*, București, Editura Garamond.
- Soitu, Laurențiu, 1993. *Retică audio-vizuală*, Iași, Editura Cronica.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, 2001. *Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influență, creativitate*, București, Editura All Educațional.
- Vlad, Carmen, 1982. *Semiotica criticii literare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Corpus:

- „Sfânta Tradiție, izvor al revelației”, în *Candela*, nr. 1-2, ian-feb 2006.
- „Cum să primim, cum să ne pregătim și să săvârșim vremea postului pentru sufletul și mântuirea noastră”, în *Candela*, nr. 1-2, ian-feb 2006.
- „Părintele Cleopa Ilie, prieten al sfinților și dubovnic al credincioșilor”, în *Candela Moldovei*, nr. 10-11, oct-nov 2005.
- „O singură Europă – mai multe credințe”, în *Candela Moldovei*, nr. 10-11, oct-nov 2005.
- „Bucuria Nașterii lui Hristos”, în *Chemarea Credinței*, nr. 153-154, nov-dec 2005.